

Én gang fængslet – altid gældsat

I det nuværende danske retssystem bliver resocialisering sat helt ud af spillet, da indsatte bliver løsladt til en ofte livslang gæld i form af deres sagsomkostninger. Dette har en stærkt negativ effekt på det enkelte individ, der ofte får svært ved at opretholde en lovlig livsstil, og på samfundet, der risikerer, at kriminelle borgere forbliver kriminelle.

Den Sociale Retshjælp har igennem de sidste seks år været beskæftiget med indsattes juridiske og økonomiske problemer for at forbedre deres muligheder for en værdig tilværelse efter endt løsladelse. Vores erfaringer viser, at sagsomkostninger er den største udfordring for de tidligere dømte. Vi oplever, at uanset hvor meget Den Sociale Retshjælp yder gældsrådgivning på trin 3, hvilket indbefatter omfattende sagsbehandling, bliver rådgivning sjældent til mere end akut problemløsning. Sagsomkostningerne er en væsentlig barriere, da de kan løbe op i flere hundrede tusinde kroner og dermed er umulige at tilbagebetale.

Ønsker vi at sikre resocialisering, er det derfor nødvendigt at tage dette problem alvorligt og skabe et mere bæredygtigt system. Med den nuværende ordning skal den dømte selv betale de omkostninger, det offentlige har haft ved sagsforløbet, herunder udgifter til advokat, blodprøver m.v. Argumentet for den nuværende ordning er, at det ikke skal være en økonomisk belastning for samfundet, at den enkelte borger har begået kriminalitet. Argumentet bygger altså på et økonomisk retfærdighedsprincip. Der er imidlertid i realiteten så mange udfordringer i kraft af den nuværende ordning, at vi mener, det samfundsøkonomiske retfærdighedsprincip bortfalder.

Socioøkonomisk effekt

Ordningen med sagsomkostninger er direkte uhensigtsmæssig for den enkelte dømte, fordi der er knyttet en række menneskelige problemer til den livslange gæld, som mange står tilbage med grundet deres sagsomkostninger. Disse menneskelige problemer indebærer, at de tidligere dømte har svært ved at tænke fremad, at deres i forvejen skrøbelige forhold til det offentlige forværres, og at de er ofte ikke i stand til at etablere en almindelig tilværelse. Derfor forbliver de også typisk på kontakthjælp eller, hvor det er muligt, søger om førtidspension.

Situationen er uhensigtsmæssig for samfundet, fordi sagsomkostningerne skaber et pres – både økonomisk og psykisk – på den dømte, som gør, at den pågældende vil få sværere ved at vende tilbage til samfundet som en aktiv, bidragende borger. Samtidig kan sagsomkostninger ofte kræves tilbagebetalt igennem lønindeholdelse af SKAT, hvilket kan fjerne incitamentet til at søge arbejde. Vi har erfaret, at de tidligere indsatte i nogle tilfælde grundet lønindeholdelse ikke kan forvente at få udbetalt mere end ca. 5600 kroner om måneden, på trods af at de arbejder på fuld tid.

Der er altså et meget lille incitament til at arbejde, hvilket betyder, at der dermed skabes en øget risiko for, at der for staten knyttes en lang række fremtidige udgifter til de tidligere dømte, som f.eks. længere perioder på overførselsindkomst og længere sygdoms- og behandlingsforløb. Dette betyder også, at der er en øget risiko for tabt skatteindtjening som følge af manglende deltagelse på arbejdsmarkedet eller som følge af sort arbejde.

Sagsomkostninger har derudover også en negativ effekt på dansk økonomi, da det sjældent lykkes SKAT at inddrive gælden, hvilket betyder, at den blot vokser sig større og større. I 2007 skyldte de dømte sammenlagt 1,25 mia. i sagsomkostninger. Dette tal er steget til 2,02 mia. i 2012, hvilket betyder, at de indsatte gæld til det offentlige formentlig vil vokse sig større og større i fremtiden. Udfaldet af den nuværende ordning omkring sagsomkostninger er derfor, at både det offentlige og den indsatte taber.

Det skal samtidig nævnes, at der, når tidligere dømte stilles i en så presset økonomisk situation, som sagsomkostninger kan medføre, er øget sandsynlighed for tilbagefald til kriminalitet, som eneste mulighed for at

skaffe midler. Flere dømtede falder derfor fra arbejdsmarkedet, inden de overhovedet er løsladt eller kort tid efter, når SKAT har foretaget den første lønindholdelse. Vi kan altså se, at pålæg af sagsomkostninger også har store samfundsmæssige dårlige konsekvenser, hvilket næppe er hensigten. Det kan koste mere at rette op på skaden end at minimere sagsomkostningerne.

Den nuværende ordning omkring sagsomkostninger medfører altså potentielt et økonomisk tab for samfundet og opretholder ikke et økonomisk retfærdighedsprincip, hvilket ellers var hensigten.

Den øvrige gæld

I forbindelse med problematikken vedrørende sagsomkostninger må man også huske, at de indsatte ikke har mulighed for at tjene penge, mens de afsoner. Dette betyder, at eksisterende gæld til det offentlige og private kreditorer ikke kan afbetales under indsættelse, og den vokser sig derfor kun større. Når de dømtede ikke kan betale på deres eventuelle afdragsordninger, kan de risikere at blive indkaldt til fogedretten osv.

Hvis de dømtede har børn, har de ikke mulighed for at betale børnebidrag og stifter derved yderligere gæld til det offentlige. Indsatte er derfor i stor risiko for at få en uoverskuelig gæld under indsættelse, både i form af sagsomkostninger og i form af den voksende øvrige gæld, herunder også børnebidrag.

Disse problemstillinger, som ligger ud over selve sagsomkostningsproblemet, er derfor også væsentlige at tage med i debatten, da de bevirker, at den tidligere indsatte får endnu sværere ved at tilbagebetale sin gæld. Gældsrådgivning og rentestop under afsoning kunne gavne offentlige såvel som private kreditorer, da sandsynligheden for tilbagebetaling ville stige.

Vores forslag til fremtiden for indsatte

Der er en række praktiske foranstaltninger, som vi er nødt til at adressere, før problemet kan løses. Som gældsrådgivningsorganisation kan vi se, at lige meget hvor mange år vi fortsætter med at yde denne målgruppe gældsrådgivning på trin 3, er den langsigtede effekt begrænset, både for de tidligere indsatte, kreditorerne og for samfundet. På trods af, at en gældsrådgivningsorganisation kan forbedre de indsattes økonomiske forhold, kan den ikke for alvor rykke ved de store samfundsmæssige konsekvenser, som sagsomkostningerne indebærer. Der er derfor behov for yderligere tiltag.

Den Sociale Retshjælp anbefaler, at der:

- skabes mere gennemsigtighed omkring sagsomkostninger samt bedre oplysningspligt
- skabes indkomstregulerede sagsomkostningsafgørelser
- eftergives sagsomkostninger tilbagerettet.
- skabes forbedrede muligheder for gældsrådgivning under afsoning

Gennemsigtighed omkring sagsomkostninger

Det er vores erfaring, at mange indsatte stadig ikke på forhånd bliver oplyst om deres udgifter til sagsomkostninger. Den regning, den dømtede modtager, indeholder ingen udspecificering af, hvilke ydelser den sigtede har modtaget. Den dømtede vil som regel først modtage sin regning lang tid efter domsafsigelse, hvilket betyder, at den pågældende kan have endnu sværere ved at gennemskue, hvad vedkommende har betalt for, ganske simpelt fordi det er svært at huske, hvor mange møder og telefonopkald der blev afholdt. Den dømtede får altså ikke engang ved domsafsigelsen at vide, hvad regningen beløber sig til.

Den Sociale Retshjælp foreslår som det første og det mest grundlæggende, at der skal skabes gennemsigtighed omkring sagsomkostninger. Egentlig er dette utrolig enkelt. Den Sociale Retshjælp stiller således tre

løsningsforslag, der tilsammen på en meget enkel måde kan bidrage til at skabe mere gennemsigtighed omkring sagsomkostninger.

- For det først foreslås det, at alle forsvarsadvokater i straffesager håndhæver deres forpligtelse til at gøre deres klienter opmærksomme på, at hvis klienten bliver dømt, skal denne betale alle omkostninger forbundet med sagsforløbet. De sigtede kunne for eksempel af advokaten få udleveret en kopi af landsretspræsidenternes salærtakster.
- For det andet foreslås det, at advokaten gøres forpligtet til løbende at holde klienten skriftligt orienteret om advokatsalærets størrelse i løbet af sagsforberedelsen.
- For det tredje foreslås det at den allerede eksisterende praksis med at advokaten ved domsafsigelsen indleverer en opgørelse over, hvor mange timer han har brugt på den enkelte sag, udvides med en pligt for retten til at fastsætte omkostningerne. Dette sidste forudsætter, at også anklagemyndigheden oplyser, hvilke særlige omkostninger, der påstås dækket udover forsvarersalæret.

Ved straffesager er det allerede rettens pligt at tage stilling til forsvarsadvokatens opgørelse, og hvorvidt denne er realistisk set i forhold til, hvor lang tid sagsforberedelsen har strakt sig over. Dommeren kan dermed godkende eller afvise opgørelsen.

Det foreslåede er ikke aldeles nyt, men for eksempel advokaternes oplysningspligt håndhæves langt fra altid i praksis. Det er de indsatte og staten, der betaler for advokatens arbejde. Advokaterne må derfor leve op til forventningerne.

Indkomstregulering

Hvis vi som samfund vil tage ansvar for ikke at fastlåse dømte/tidligere indsatte i en økonomisk uholdbar situation, skal vi gøre som en række andre lande og lave indkomstregulerede sagsomkostningsafgørelser. Det er vores erfaring, at sagsomkostninger rammer meget forskelligt på den individuelle økonomi, da der er stor forskel på indsattes ressourcer i form af uddannelse, opsparring, netværk osv. Ved at tage indkomst i betragtning skabes der et realistisk grundlag for tilbagebetaling, i stedet for at man fortsat forsøger at inddrive gæld, som kun i ringe grad kan tilbagebetales.

Denne model for sagsomkostninger er udbredt i flere andre europæiske lande, som har udregningsmodeller, der tager højde for den dømtes indkomst og betalingsevne. I Norge er det ligesom i Danmark i udgangspunktet den dømte, der skal betale sagsomkostninger i straffesager. Dog findes der en undtagelsesparagraf til denne bestemmelse, som indebærer, at sagsomkostningerne kun tilskrives den dømte, hvis det antages muligt at opnå denne betaling. Dermed afpasses betalingen af sagsomkostninger efter den sigtedes betalingsevne. Tilsvarende kan alle borgere i Belgien, der tjener under 865 euro (ca. 6.451,91 DKR) om måneden, få gratis advokatbistand, uanset om sagen drejer sig om civile eller strafferetlige forhold.

Konkret kan man lave en udregningsmodel svarende til den model, der findes for inddrivelse af offentlig gæld. Tanken er således, at jo flere penge, den tidligere indsatte tjener efter endt afsoning, jo større en procentdel af sagsomkostningerne skal denne betale, dog skal der fastsættes et loft. Procenterne skal imidlertid altid være udregnet på en sådan måde, at der for den tidligere indsatte er et incitament til at tage arbejde. Samtidig skal der ligesom i modellen for inddrivelse af offentlig gæld tages større hensyn til forsørgere end til ikke-forsørgere, således at den procentdel af sagsomkostningerne, en forsørger skal tilbagebetale, er lavere.

Endvidere kan man med fordel indføre en bestemmelse om, at alle mindreårige – på linje med forsørgere - skal tilbagebetale en mindre procentsats af deres sagsomkostninger sammenlignet med dømte over 18 år, som ikke er

forsørgere. Argumentet for dette er, at unge under 18 år ikke altid er i stand til at forudse følgevirkningerne af deres handlinger og derfor ikke skal holdes ansvarlige for disse i samme grad, som voksne over 18 år skal.

Med disse tiltag øges chancerne for, at de tidligere indsatte føler sig i stand til at tænke fremad og til at etablere en almindelig tilværelse. Samtidig er det fordelagtigt ved indkomstregulering af sagsomkostninger, at det offentlige stadig får betalt nogle af de omkostninger, det har haft ved sagsforløbet.

Sagsomkostninger bagudrettet

Da det er tydeligt, at sagsomkostninger har store, negative konsekvenser, mener Den Sociale Retshjælp, at der også skal gøres noget ved de sagsomkostninger, som tidligere indsatte kæmper med nu. Vi foreslår, at der laves en eftergivelsesordning for de tidligere indsatte, der på nuværende tidspunkt har en stor gæld grundet sagsomkostninger. En sådan ordning kunne konkret udmøntes ligesom forsøgsordningen med eftergivelse af offentlig gæld for socialt udsatte. Denne ordning skal således virke bagudrettet, hvor indkomstreguleringen virker fremadrettet, og sikre, at der ikke er en række mennesker, der efterlades med en stor gæld, ligesom det skete, da reglerne for betaling af afsoningsomkostningerne blev ændret i 1994.

Ligesom eftergivelse af offentlig gæld kunne en eftergivelse af sagsomkostninger også rumme en række krav, som den indsatte skulle efterleve, for at kunne søge om eftergivelse. Disse krav kan være inspireret af de krav, der stilles for eftergivelse af offentlig gæld, men skal også reflektere de særlige vilkår, der er vedrørende sagsomkostninger. Et krav kunne være, at den indsatte ikke må have begået nye strafbare forhold inden for en given tidsramme for at søge eftergivelse af gæld. Et andet krav kunne være, at den tidligere indsatte skal overholde sine tilsyn med kriminalforsorgen. Modtager den tidligere indsatte kontanthjælp kunne et krav også være at vedkommende overholder de krav, som kommunen stiller i forbindelse med kontanthjælpsydelsen. Den tidligere indsatte kunne også sættes under administration hvis det vurderes nødvendigt.

Dette er et realistisk tiltag, som kunne sikre, at de tidligere indsatte, der gerne vil skabe en ny tilværelse efter deres løsladelse, og som gerne vil bidrage til samfundet kan få forbedrede muligheder for dette. Denne ordning kunne være til fordel både for den tidligere indsatte og for samfundet. Vi oplever, at der er tidligere indsatte der gerne vil skabe en normal tilværelse efter endt indsættelse, men som har svært ved det, grundet den byrde sagsomkostninger pålægger dem. Samfundet ville drage fordel af, at disse indsatte blev resocialiseret.

Gældsrådgivning under afsoning

Som vist i dette dokument kan gældsrådgivning ikke løse de massive udfordringer, som sagsomkostninger medfører. Gældsrådgivning kan dog være med til at skabe et mere stabilt økonomisk fundament for den dømte. Vi opfordrer derfor til, at adgangen til gældsrådgivning under afsoning eller varetægtsfængsling forbedres. Dette kan både sikre, at den dømtes allerede eksisterende gæld og økonomiske pligter, såsom børnebidrag, ikke eskaleres under afsoning, men kan også forberede den indsatte, så de bliver løsladt til en mere stabil økonomisk situation.

Det er nødvendigt at handle

Sagsomkostninger en stor udfordring for dem, som rammes, men samtidig en stor udfordring for samfundet, der risikerer at stå med store sagsomkostninger, som ikke kan tilbagebetales, samtidig med, at tidligere indsatte ikke resocialiseres eller får en indtægtsgivende beskæftigelse og blot ender med at koste samfundet mere. Det er derfor nødvendigt at adressere dette problem, og til dette håber vi, at vores løsningsforslag vil være til inspiration. Problemet har et omfang, vi ikke som samfund kan gældsrådgive os ud af.